

Sammlaren

Tidskrift för forskning om
svensk och annan nordisk litteratur
Årgång 144 2023

I distribution:
Eddy.se

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Berkeley: Linda H. Rugg

Berlin: Stefanie von Schnurbein

Göteborg: Åsa Arping

Köpenhamn: Johnny Kondrup

Lund: Torbjörn Forslid

München: Joachim Schiedermaier

Oslo: Elisabeth Oxfeldt

Stockholm: Anna Albrektson, Thomas Götselius

Tartu: Daniel Sävborg

Umeå: Maria Jönsson

Uppsala: Torsten Pettersson

Zürich: Klaus Müller-Wille

Åbo: Claes Ahlund

Redaktörer: Ingeborg Löfgren (uppsatser) och Tim Berndtsson (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Bidrag till *Samlaren* insändes digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word till info@svelitt.se. Konsultera skribentinstruktionerna på sällskapets hemsida innan du skickar in. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 15 juni 2024 och för recensioner 1 september 2024. *Samlaren* publiceras även digitalt, varför den som sänder in material till *Samlaren* därmed anses medge digital publicering. Den digitala utgåvan nås på: <http://www.svelitt.se/samlaren/index.html>. Sällskapet avser att kontinuerligt tillgängliggöra även äldre årgångar av tidskriften.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet PG: 5367–8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.svelitt.se.

ISBN 978–91–87666–43–8

ISSN 0348–6133

Printed in Lithuania by
Balto print, Vilnius 2024

sedd för en allmänintresserad, och inte en akademisk, publik i första hand, vilket innebär en avsknad av diskussioner om teori och metod, även om författaren för en diskussion med tidigare forskning såväl i kapiteln som i den stora notapparat. Med formatet (fyrkantigt) och omslagsbilden av Stina Wirsén andas boken också estetiken hos det fenomen den behandlar. På så vis kan den stora publik som har en relation, retrospektiv och nostalgisk eller i egenskap av nuvarande konsumenter av Pixiböcker, finna igenkänning och lockas av paketeringen. Som en populärvetenskapligt hållen framställning fungerar den väl. Den är läsvärd, välskriven och rikt illustrerad. Den som önskar sig mer teoretiskt grundade djupanalyser av Pixiutgivningen får avvakta de framtida forskningsinsatser som Nilson själv efterfrågar och vill inspirera till.

Sara Kärrholm

Silence and Silencing in Children's Literature, red. Elina Druker, Björn Sundmark, Åsa Warnqvist & Mia Österlund (Skrifter utgivna av Svenska barnboksintitutet, 156). Makadam. Göteborg & Stockholm, 2021.

Att sammanställa en konferensvolym är alltid en grannliga uppgift. Hur ska konferensens anda fångas, hur många bidrag kan få plats, vilket urval ska göras?

Konferensen "Silence and Silencing in Children's Literature" anordnades av det internationella barnlitteraturforskningsnätverket IRSC (International Research Society for Children's Literature) i Stockholm 2019. Huvudarrangör var Svenska barnboksintitutet i samarbete med Stockholms universitet, Malmö universitet och Åbo Akademi. Konferensen var sällskapet 24:e, och samlade det största antalet deltagare någonsin – över 500, varav merparten, ca 420, presenterade sin forskning på området. Denna rika flora har koncentrerats till 19 bidrag (samt ett förord) i den ändå väldigt omfångsrika konferensvolymen (375 s. inklusive bilagor).

De fem keynote-talarna är alla representerade: Vanessa Joosen från Belgien, Bob Davis från Skottland, Andrea Mei-Ying Wu från Taiwan, samt Temi Odumosu och Boel Westin från Sverige. Joosens, Westins och Davies föreläsningar är samlade under rubriken "Multiple facets of Silence and Silencing", medan Odumosus och Wus bidrag placerats i avdelningen "Structural and Societal Silences and

Silencing". Förutom de ovan nämnda avdelningarna är volymen ordnad i "Narrating Silence", "Addressing aetnonormative silences" samt "Trauma and Traumatic Silences".

Temat *Silence and Silencing* går naturligtvis att tolka på en mängd olika sätt – vilket väl är en grundförutsättning när teman ska väljas för en konferens av den här omfattningen. För transparensens skull kan jag berätta att jag själv deltog i konferensen med ett paper om tystnadskravet – och dess avskaffande – på bibliotek, så som det skildras i barnlitteraturen.

Som redaktörerna påpekar i det intressanta och informativa förordet kan ordet *silence* på engelska vara såväl ett substantiv som ett verb – vilket inte fungerar riktigt lika bra på svenska (tystnad/tysta). Tystnad som substantiv för tanken till lugn och avskildhet, men också till brist av olika slag – brist på röst, brist på mod och möjligheter. Det svenska ordet tystnad kan ju även förse med ett utrops-tecken och få ytterligare konnotationer – sträng skola, nostalgisk biblioteksmiljö eller kanske cirkusens "största möjliga tystnad". Att "tysta" någon fungerar mer tydligt negativt, och för tankarna till censur och maktutövning. Alla dessa aspekter täcktes in av konferensen, med rika kopplingar till olika barnlitterära genrer och företeelser.

Det finns naturligtvis också många positiva konnotationer till tystnad – ett begrepp som vi ofta återvänder till är, vilket Vanessa Joosen påpekar, Wolfgang Iser tanke om luckor i texten som i sig skapar fördjupning och tolkningsutrymme. Dessa aspekter återkommer i narratologiavdelningen, där bland annat textens typografiska tomrum analyseras av Karen Coats. Vanessa Joosens bidrag, placerat först i volymen liksom på konferensen, är ett ambitiöst försök att täcka in hela fältet, från narratologi som sagt, till motiv och teman, men även rent litteratursociologiska aspekter som rör förlag och översättningsfrågor. Det faktum att så många länder (inklusive Sverige) nästan uteslutande översätter barn- och ungdomslitteratur från det engelska språkområdet utgör ju en tystnadsproblematik i sig. Joosen uppehåller sig också vid det problematiska förhållandet till tidigare generationers klassiker som *Pippi Långstrump*, *Babar* och Dr Seuss, där böckernas litterära värde hamnar i konflikt med rasistiska eller andra uttryck som vi idag inte vill förmedla till barn.

Boel Westin återvänder till Muminvärlden i sitt tänkvärda bidrag, och visar övertygande hur tystnadens många ansikten och skepnader genomsyrar

Tove Janssons konstnärliga universum. Hattifnatarna kan kanske varken kan eller vill tala, men kommunicerar ändå, Mårran vars iskyla förmedlas via hennes hårresande tjut, men till sist kan tinas upp genom gemenskapens värme, Snusmumrikens självvalda ensamhet och tystnad – exemplen är många och övertygande. I den manliga gemenskapens tystnad finns trygghet och samförstånd, men samtidigt ryms en sorg och en längtan i många av de ordlösa relationerna. Westin tolkar slutligen Janssons tystnader som konstnärens behov av stillhet och ro, men till sist måste även Snusmumriken återvända till Mumindalen för att återfinna sin inspiration.

I flera artiklar handlar det om ett mer handfast tystande. Ett exempel är Bob Davies djupdykning i genren vaggvisor, som ju rent bokstavligt använts för att få barn att tystna efter dagens stöj och komma till ro. Davies lyfter fram vaggvisan som ett förbiset forskningsområde, och kartlägger rötterna ända tillbaka till medeltiden. Vaggvisan förefaller dock, kanske i samband med det ökade intresset för ”babykultur”, ha rönt ökat intresse på senare år. Den flora av explicita ”få barn att somna”-böcker som uppstått under senare år berörs dock inte i volymen. Konceptet skönlitteratur som lugnande medel har ju ifrågasatts av många litteraturdidaktiker – ett aktivt och engagerat skönlitteraturarbete är naturligtvis att föredra i skolan, vilket inte motsäger den lugnande effekt som till exempel en vaggvisa kan ha.

Något annat som berörs kort av Vanessa Joosen men inte behandlas i ett eget kapitel är den växande genren ”silent books”, dvs. bilderböcker utan text, något som fått ökad betydelse i de allt mer flerspråkiga grupperna i skola och förskola. Litteraturdidaktik är dock inte volymens (eller IRSC:s) fokus, och berörs endast i förbigående.

Det kanske mest originella bidraget kommer från Temi Odumosu, i samarbete med Maria Laakso. Odumosu strävar efter att låta presentationens muntliga form påverka den tryckta, och vi får som läsare tänka oss de bilder hon presenterade. Titeln ”What Dreams May Come?” och temat är etnisk representation i barnlitteraturen. Hon gör en tillbakablick över hur svarta barn avbildats i konst och litteratur, och gör nedslag även i samtiden, med *H&M:s* annons ”Coolest Monkey in the Jungle” som ett förbluffande och nedslående exempel. Hon pekar också på AI:s oförmåga att känna igen svarta ansikten som ett tecken på att fördomar och förtryck ingalunda har upphört.

Hon avslutar dock sitt keynote-föredrag med en förhoppning att drömmar om en bättre framtid aldrig ska upphöra.

Odumosus bidrag har tolkats i bilder av Maria Laakso, i form av en tecknad serie med rubriken ”Colonialism is Sticky”, delvis skapad under tiden som presentationen pågick. Även denna serie är återgiven i konferensvolymen. Tillsammans utgör de båda bidragen ett spännande försök att utmana den gängse akademiska formen och få publiken att tänka i nya banor.

Många av bidragen berör även den motsatta sidan av tystnad – att bli hörd, att hitta sin röst, men även lyssnandets konst. Om ingen hör spelar det ju ingen roll hur högt man ropar. Begreppet ”agency” dyker upp i flera texter. Även andra kommunikationsformer berörs, visuella och taktila, gärna i lekens form som i Anna Kérchys artikel om *Alice i Underlandet*. Djurens icke-verbala kommunikation uppmärksammas i Ann-Sofi Perssons artikel om hästböcker.

Det barnlitterära områdets bredd visar sig också genom att olika medieformer analyseras, från vaggvisor och bilderböcker till ”videogames”. HBTQL+-aspekter berörs bland annat i bidragen om *Karlsson på taket* och ”Den fula ankungen”, och i Joshua Simpsons intressanta artikel om barnlitteraturens betydelse i debatten om ”Section 28”, som förbjöd ”promotion of homosexuality” i Storbritannien mellan 1988 och 2003.

Den sista avdelningen i boken behandlar trauma och tystnad kopplat till krig och övergrepp. Anna Karlskov Skyggebjerg belyser i en intressant artikel bilderböcker om flykt och migration i relation till begreppet ”witness literature”, vars uppgift är att avslöja missgärningar och se till att de inte glöms. Ofta har inte de drabbade själva möjlighet att berätta, utan deras talan förs av någon annan, något som också stämmer in på de flesta barnböcker om krig och flykt. De tre böcker som analyseras berättar huvudsakligen en personlig historia, utan ett större politiskt sammanhang som skulle synliggöra de konflikter som bär skulden till att barn drunknar i Medelhavet. Häri ligger kanske den verkliga tystnaden i böckerna. Artikelförfattaren menar dock att en alltför utförlig politisk analys i en barnbok kan verka hämmande på framställningen, och hoppas att lärare och andra kan komplettera historierna med fakta.

Även olika världsdelar är representerade – Sara Pankenier Weld (nyligen vald till ordförande för IRSC) studerar den ryske författaren Daniil

Kharmis, som dog i sovjetisk fångenskap, och argumenterar för "crosstextual reading" för att överbrygga gapet mellan barn- och vuxenpubliken, och därmed även litteraturstudiet. Andrea Mei-Ying Wu kartlägger Munro Leafs "Asian Tour" 1964 med hjälp av arkivmaterial, Herdiana Haki studerar "Chinese Indonesians" och deras undertryckta ställning i Indonesien, och hur detta skildrats i sentida barnböcker, medan Faye Dorcas Yung kartlagt barnlitteraturmarknaden i Hong Kong – och i ett efterord beskriver hon den förändrade situationen strax efter konferensen.

Det är naturligtvis omöjligt att göra varje bidrag rättvisa i en recension som ska omfatta 19 olika artiklar. Alla bidrar dock på ett intressant sätt till volymens helhet, och visar verkligen hur många aspekter som kan inrymmas i begreppen "silence" och "silencing". Att sedan inte alla aspekter kan täckas in i en antologi – trots bokens omfång – kan knappast hjälpas.

Till vem vänder sig då denna fullmatade volym? Redan bokens fysiska tyngd gör den lite svåräst, och få läsare kommer kanske läsa den från pärm till pärm. Många av artiklarna är också tidigare publicerade och tillgängliga via Sbi:s tidskrift *Barnboken* online, dock inte keynote-föredragen. Men den fysiska boken, med Linda Bondestams färgstarka omslag, fyller ändå sin funktion som inspiration för den barnlitteraturintresserade, och som en gedigen manifestation av den internationella barnlitteraturforskningens bredd och livaktighet!

Eva Nordlinder

Eva-Britta Ståhl, *Den stora klangen. Essäer*. Artos & Norma. Skellefteå, 2021.

I *Den stora klangen. Essäer* har Eva-Britta Ståhl, professor emerita vid Mittuniversitetet, samlat ett urval litteraturvetenskapliga texter som hon skrivit under en period av drygt trettio år. De har tidigare publicerats i olika sammanhang och nu sammanställts i en omfattande volym, lite som en samlad livsgärning. Boken är strukturerad i tematiska helheter med en kort inledning, och med vägledande kommentarer om bidragens tillkomstsituation inför varje övergripande avdelning och allra sist noter, litteraturförteckning och personregister.

Som läsare behöver man dessa formella riktlinjer och koordinater för att kunna orientera sig. Materialet spänner nämligen över ett brett område histo-

riskt, tematiskt, språkligt, genremässigt och geografiskt, och tangerar disparata frågeställningar. Det är dessutom fråga om vetenskapliga uppsatser som förutsätter en initierad och koncentrerad läsare. Essäistisk är boken kanske närmast i sin vindlande struktur och djupa bildning – däremot är författaren återhållsam med generaliserande omdömen, försöker inte utveckla ett personligt tilltal eller avvika från en etablerad akademisk stil.

Boken består av sammanlagt sjutton essäer fördelade på sex avdelningar som ibland består av en enda essä och andra gånger av tre, fyra eller fem. I avdelningsrubrikerna skymtar ämnena fram: Bildningsidealism och konservativ ekologi i Adalbert Stifters roman *Der Nachsommer*, De stora valfrändskaperna – Ekelundska samtal, Hölderlin och Celan – nordiska utblickar, Systerdikter, Hembygdsmodernism – Gustaf Larsson, gutaskalden och Musiken och dikten.

Bokens titel syftar både på diktens släktskap med musiken och på något utopiskt och andligt; det gudomligas inkarnation och klangen som dess tecken. I den sista avdelningen som handlar om musiken och dikten är Richard Wagner en viktig utgångspunkt i sig och en inspiratör för författare som Sigbjørn Obstfelder, Rut Hillarp och Gunnar Harding. Ståhl visar hur inflytandet har tagit sig vitt skilda uttryck hos dessa tre: som ett överväldigande hot mot det egna skapandet och en reträtt från lyriken (Obstfelder), som en väg till ett kvinnligt perspektiv på mytologiskt stoff (Hillarp) och som ett ideologikritiskt och metapoetiskt ifrågasättande (Harding).

Men även i andra avdelningar gör sig klangen och sången påmind. Ett nyckelcitat i Ståhls framställning, som i flera essäer berör Friedrich Hölderlin och 1900-talets stora Hölderlinrenässans, är hämtat ur dennes hymn "Friedensfeier" som skrevs i samband med freden i Lunéville 1801: "Mycket har människan ända från morgonen / Fått veta, alltsedan vi blev ett samtal / Och hör om varandra; men snart är vi sång." (s. 47) Här finns också en parallell till bokens titel som anspelar på Göran Sonnevis *Dikter utan ordning* från 1983, där han skriver:

Den stora klangen söker mig ännu Men jag vet inte om den ska komma Om min kropp, mitt psyke ska hålla Ta emot mig, vem som än kommer Jag vet inte vem jag då är, eller kommer att vara [...] (s. 167)

Den stora klangen är alltså förbunden med tvekan och tvivel, med lakuner och ovisshet, med en